

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 32 • Aralık/December 2023

www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut588>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Şem'î'nin Manzum Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

Şem'î's Poetic Translation of Qasîda al-Nûniyye

Öz

Şair ve aynı zamanda mutasavvıf bir kimliğe sahip olan Ebü'l-Feth el-Büstî (öl. 400/1010) tarafından kaleme alınan ve *Unvânü'l-Hikem*, *Unvânü'l-Hilm* ve kafiye harfinden dolayı *Nûniyye* gibi adlarla anılan *Kasîde-i Nûniyye*, dini ve ahlaki öğütleri içeren bir manzumdir. Erdemli bir insan olma yolunda gerekli ilkeleri ve tavsiyeleri ihtiva eden kasidede hoşgörü, sevgi, şefkat, merhamet, güler yüzlü olmak, adalet ve cömertlik gibi konulara yer verilmiştir. İnsana, hayata ve dünyaya dair tecrübî bilgilerin özlü ve yalın bir biçimde ifade edildiği bu tür şiirler hem yazıldıkları çağda hem de sonraki dönemlerde hep rağbet görmüştür. *Kasîde-i Nûniyye* de gerek yazıldığı topraklarda gerekse Anadolu coğrafyasında sevilerek okunan manzumeler arasında yer almıştır. *Kasîde-i Nûniyye* üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Eserin Arapça, Türkçe şerhleri kaleme alınmış ve farklı zamanlarda, muhtelif şairler tarafından manzum olarak Türkçeye de tercüme edilmiştir. Türk edebiyatında bilinen birkaç manzum tercümesi vardır. Mevcut tercümelerden bir tanesi de Şem'î'ye aittir. Biyografisi hakkında net tespitlerde bulunamadığımız Şem'î'nin *Kasîde-i Nûniyye*'den başka bilinen bir eseri mevcut değildir. Elde şimdilik iki nüshası (Millet Kütüphanesi Ali Emîri Arabî 2154 ve Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5427/9) bulunan *Kasîde-i Nûniyye Tercümesi*, 62 beyitten müteşekkildir. Bu çalışmada, eserin eldeki nüshalarından hareketle çeviri yazılı metin tesis edilmiş; bu metin odağında eser içerik ve şekil yönünden incelenmiştir. Bu incelemenin öncesinde, mütercimim biyografisine dair birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şem'î, Kasîde-İ Nûniyye, Ebü'l-Feth El-Büstî, Manzum Tercüme.

Abstract

The *Qasîda al-Nûniyya*, also known as *Unvân al-Hikam*, *Unvân al-Hilm*, and *Nûniyya* due to its rhyming letter, is a poem written by Abû al-Fath al-Bustî (d. 400/1010), who was both a poet and a Sufi. It contains religious and moral exhortations and provides principles and advice for becoming a virtuous person. The topics covered include tolerance, love, compassion, mercy, friendliness, justice, and generosity. Poems that express experiential knowledge about human beings, life, and the world in a concise and simple manner have always been popular, both in the era in which they were written and in later periods. *Qasîda al-Nûniyya* is one of the most popular poems in the lands where it was written and in Anatolia. Many studies have been conducted on *Qasîda al-Nûniyya*. Various Arabic and Turkish commentaries have been written on this work, and it has also been translated into Turkish poetry by several poets at different times. Turkish literature has several known poetic translations of this work, including one by Şem'î. Apart from *Qasîda al-Nûniyya*, there is no known work by Şem'î, whose biography is unclear. The translation of *Qasîda al-Nûniyya*, of which there are currently two copies (Millet Library Ali Emîri Arabî 2154 and Süleymaniye Library Fatih 5427/9), consists of 62 couplets. This study presents a translation based on the available copies of the work and analyzes its content and form. This study establishes a translation text and analyzes the work in terms of content and form. Prior to this analysis, evaluations were made on the translator's biography.

Keywords: Şem'î, Qasîda Al-Nûniyya, Abû Al-Fath Al-Bustî, Poetic Translation.

Serkan Türkoğlu*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

*Doç. Dr.

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tokat/ Türkiye
Elmek: serkan.turkoglu@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6203-6717

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 18.12.2023

Kabul Tarihi: 19.12.2023

E-yayın Tarihi: 31.12.2023

Atıf/Citation:

Türkoğlu, S. (2023). Şem'î'nin Manzum Kasîde-i Nûniyye Tercümesi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (32), s.59-78.

Giriş

Medeniyetlerin ve kültürlerin ayakta kalmasını sağlayan en önemli etken hiç şüphesiz ki insan faktörüdür. İnsanın niteliği ile medeniyet ve kültür seviyesi arasında önemli bir paralellik vardır. İnsanın entelektüel seviyesi ne kadar üst düzeyde olursa kültür ve medeniyet çitası da o derece yüksekte olacaktır. Bu nedenle erdemli bireyler yetiştirmek, toplumlar tarafından temel vazife olarak kabul görmüştür. Erdem sahibi bireylerin inşası için dinî argümanların, dilsel araçların, sportif aktivitelerin ve sanatsal faaliyetlerin yanı sıra edebî metinler de önem arz etmektedir. Bireye estetik zevk algısı kazandırarak onu bilinçlendirmek, edebî metinlerin temel işlevleri arasındadır.

İnsanî erdemleri tanımlamaya ve bu evrensel ilkeleri bireylere kazandırmaya yönelik birçok eser kaleme alınmıştır. Din, tasavvuf ve ahlak içerikli kitapların/metinlerin kahir ekseriyetinde bunun amaçlandığını görmek mümkündür. Bireyi topluma yararlı bir hâle getirmek ve dinin belirlediği çerçeve içinde kalmasını sağlamak gayesine matuf olarak yazılan manzum ve mensur eserlere her dönemde ve toplumda tesadüf etmek mümkündür. Mevlânâ Celâleddîn Rumî'nin (öl. 1273) *Mesnevî-i Manevî'si*, Feridüddîn Attâr'ın (öl. 1221) *Pend-nâme'si*, Kınalızâde Âli Efendi'nin (öl. 1572) *Ahlâk-ı Alâî'si* gibi eserler, bu minvalde yazılmış önemli kitaplardır.

X. yüzyılın ilk yarısında bugünkü Afganistan sınırları içinde yer alan Büst şehrinde dünyaya gelen Ebü'l-Feth el-Büstî tarafından kaleme alınan *Kasîde-i Nûniyye*, olgun insanda bulunması gereken meziyetlerin ve temel ahlak ilkelerinin manzum olarak okura sunulduğu bir eserdir. İçerdiği evrensel mesajlar sayesinde yazılışının üzerinden yüzyıllar geçtikten sonra bile beğenilerek okunmaya devam etmiştir.

Edebiyat tarihimizde *Kasîde-i Nûniyye* adıyla bilinen iki farklı eser vardır. Bunlardan ilki *Unvânü'l-Hikem*, *Unvânü'l-Hilm* ve *Nûniyye* gibi isimlerle de anılan ve yukarıda da bahsi geçen Ebü'l-Feth el-Büstî'nin eseridir. Diğeri ise *Cevâhirü'l-akâid* olarak da adlandırılan Osmanlı dönemi âlimlerinden Hızır Bey (öl. 1459) tarafından yazılan ve kelimî meselelerin ele alındığı manzum akaid risalesidir.¹

1. Ebü'l-Feth el-Büstî ve Eserleri

Ebü'l-Feth Alî b. Muhammed (Ahmed) b. Hüseyin el-Büstî, h. 330-335 (941-946) yılları arasında günümüzde Afganistan sınırları içerisinde yer alan Büst şehrinde dünyaya gelmiştir. Doğduğu yer ve yazmış olduğu Farsça şiirler nedeniyle Fars kökenli olduğu düşünülse de bazı şiirlerinde Arap asıllı olduğunu söyler ve bununla da övünür. Ebü'l-Feth el-Büstî, "zü'l-lisâneyn" lakabıyla da tanınmaktadır. "İki lisan bilen" anlamında kullanılan bu lakab, Büstî'nin Arapça ve Farsça şiirler yazmış olması münasebetiyle ona verilmiştir (Muallim Feyzi, 1909: 56). Erken yaşlardan itibaren ilim tahsiline başlayan Büstî fıkıh, hadis, edebiyat ve dil alanlarında kendini yetiştirmiştir. İbni Hibbân (öl. 354/965), Hattâbî (öl. 288/988) gibi hadis âlimlerinden ders almıştır. Şiirlerinin muhteviyatından anlaşıldığı kadarıyla mantık, matematik, felsefe, tarih, coğrafya, sosyoloji gibi müspet ilimlere de vukufiyeti vardır (Elmalı, 2020: 226).

Büstî, ilim tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet öğrenci yetiştirmeye devam etmiştir. Büst şehrinin işgalinin ardından Runhâc bölgesine sürgüne gönderilmiştir. Bir süre sakin ve münzevi bir hayat sürdüren Büstî, hükümdarın emri ile tekrar Büst şehrine

¹ Hızır Bey ve *Kaîde-i Nûniyye* için bk. (Yazıcıoğlu, 2001: 571-72; Çöğenli, 2014).

dönmüş ve saraydaki konumunu korumuştur. Ancak sarayda süregelen entrikalar nedeniyle görevinden uzaklaştırılmıştır. Saraydan uzaklaştırılan Büstî, sırasıyla Maverâünnehir, Semerkant ve Buhara'ya seyahat etmiştir (Elmalı, 2020: 227). Hicri 401/1010 yılında Buhara'ya giderken yolda vefat etmiştir (Dikici, 1991: 70).

Büstî, erken dönemlerinde kaleme aldığı şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla gençliğinde içki ve eğlence meclislerine devam etmiştir. Sonraları tövbe ederek şaraptan ve işret meclislerinden el çekmiştir. Bir şiirinde Kerrâmîler² hakkında övgü dolu sözlerle bahseden Büstî, bu ifadelerinden dolayı şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Büstî, hem şiirde hem de nesirde oldukça güzel örnekler vermiştir. Hikemî tarzda kaleme aldığı ve seci sanatıyla süslü kısa özdeyişleri oldukça beğeni kazanmıştır. Şiirlerinin birçoğunu münferit beyitler ve kıtalar hâlinde yazmıştır. Uzun şiirlerinde, beklenen edebî seviyeyi yakalayamamıştır (Elmalı, 2020: 227).

Ebü'l-Feth Büstî'nin *Dîvân*, *Şerhu Muhtasari'l-Cüveynî* ve *Kasîde-i Nûniyye* bilinen eserleridir.

1.1. Divân: Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin *et-Turâb min Şi'ri'l-Büstî* adlı eseri, Büstî'nin kaleme aldığı şiirlerin ilk derlemesi niteliğindedir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi (öl. 597 / 1201) ve İbni Kesîr (öl. 774 / 1373), Büstî'nin oldukça nitelikli şiirlerinin yer aldığı bir divanın olduğunu bildirmişlerdir. Büstî'nin *Dîvân*'ının bilinen üç nüshası vardır. Zahirîyye ve Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2463) kütüphanelerinde yer alan bu iki nüshanın yanı sıra Briston Üniversitesi kütüphanesinde de bir nüshası bulunmaktadır. *Dîvân*'ında yer alan şiirlerin birçoğu hikemî üslupla yazılmış özlü sözler, vaaz ü nasihat türünde kıta ve beyitlerden oluşmaktadır. Sultan Mahmud ve Sebük Tegin'in övgüsü vasfında yazdığı manzumeler ile birkaç kıtadan meydana gelen mersiyeler ve lirizmin bariz bir şekilde hissedildiği gazeller, Büstî'nin edebî yönünü yansıması bakımından önem arz etmektedir (Elmalı, 2020: 227).

1.2. Şerhu Muhtasari'l-Cüveynî: Kâtip Çelebi (1971, I/772) böyle bir eserin varlığından bahsetmekteyse de eserin herhangi bir nüshası tespit edilememiştir.

1.3. Kasîde-i Nûniyye (Unvânü'l-hikem): Büstî'nin 63 beyit hacmindeki bu eseri kaynaklarda *Nûniyye*, *Unvânü'l-hikem* veya *Unvânü'l-hilm* adlarıyla yer almaktadır (Çöğenli, 1999: 121). Büstî'nin divânında bir düzen dahilinde bulunmayan ahlakî içerikli nasihatlar ve özlü sözler bu kasidede bir araya getirilmiştir. Halkın anlayabileceği biçimde oldukça yalın bir dille kaleme alınan kasidede birtakım dinî ve ahlakî ilkelerden bahsedilmektedir. Güler yüzlü olmak, şefkat, lütuf, kibarlık, hoşgörü gibi erdemlerin yanı sıra dinen emredilen emir ve yasakları yerine getirme, Allah'a itaat edip nefsin isteklerine yüz çevirmenin gerekliliği gibi konulardan bahsedilmiştir (Elmalı, 2020: 228).

Orijinal dili Arapça olan *Kasîde-i Nûniyye*, Türk şairler tarafından da ilgi görmüş ve muhtelif dönemlerde, farklı şairler tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercümelere bazılarını Sadık Yazar (2011, 551-54) tarafından tespit edilmiş ve çalışmasında bu eserler hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir. *Kasîde-i Nûniyye*'nin bilinen manzum tercümeleri şunlardır:

1.3.1. Abdullâh el-Kâdî ed-Divriği (öl. 1446'dan sonra), *Kasîdetü'n-Nûniyye Tercümesi:* Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan mütercimim adının Abdullah, memleketinin Divriği ve mesleğinin de katiplik olduğu bilinmektedir. Bu bilgiler,

² Kerrâmîyye: Horosan ve Maverâünnehir bölgelerinde XIII. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan itikadi bir mezheptir. Kurucusu Muhammed b. Kerrâmî'dir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Kutlu, 2002: 226-28).

tercümenin başındaki Arapça manzumede yer almaktadır. Eserin birincisi Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Mehmed Asım Bey Koleksiyonu 724 numarada diğeri de Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu 1523/3 numarada kayıtlı olmak üzere iki nüshası bilinmektedir. Tercüme 21 beyitlik Arapça bir manzume ile başlamaktadır. Bu bölümde kendisi hakkında bilgi veren mütercim, Büstî'yi över ve kasidesini hem Farsça hem de Türkçe tercüme etmek istediğini dile getirir. Bu giriş bölümünün ardından tercümeyle başlayan Abdullâh Divriği, kaynak metni verdikten sonra her beyti önce Farsça sonra da Türkçe olarak tercüme eder. Tercümenin nihayetinde 14 beyit tutarında bir hâtîme bölümü vardır. Eser toplamda 217 beyittir (Yaşar, 2020: 418-19).

1.3.2. Şem'î (öl. ?), Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye: İlerleyen bölümlerde eser hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

1.3.3. Mütercimi Belirsiz, Tercüme-i Kasîde-i Büstî: İzmir Milli Kütüphane 2017/10 numarada yer alan mecmuanın 1^b-2^b varakları arasında yer alan tercümenin mütercimi hakkında bilgi yoktur. Tercümenin istinsah tarihi ile ilgili de bir kayıt bulunmamaktadır. Tercümenin başında kırmızı mürekkeple yazılmış uzunca bir başlık³ yer almaktaysa da mürekkebin dağılmış olması ve yazının silikleşmesi nedeniyle okumak mümkün olmamıştır. Tercüme toplamda 59 beyittir. Nüshanın yıpranmışlığı neticesinde birçok beyit okunamayacak durumdadır.

1.3.4. Mütercimi Belirsiz, Tercüme-i Kasîde-i Büstî: Bu tercümede Abdullâh Divriği tercümesinde olduğu gibi önce kaynak metin ardından Farsça ve Türkçe tercüme verilmektedir (Yazar, 2011: 554).

1.3.5. Diyarbakırlı Said Paşa (öl. 1891), Kasîde-i Nûniyye Tercümesi: Büstî'nin kasidesinin 45 beyitlik bir bölümü Said Paşa tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu çeviri Said Paşa'nın vefatının ardından oğlu Süleyman Nazif tarafından kaleme alınan bir mukaddime ile 1922 yılında Mahfil dergisinde yayımlanmıştır. Tercüme Mehmet Atalay (2005) tarafından yazılan bir makalede Latin harfli olarak neşredilmiştir.

Nûniyye Kasidesi, yakın dönemlerde Sadi Çöğenli (1999) ve Avni Ömer Lütüfoğlu tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.

2. Şem'î ve Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

2.1. Eserin Mütercimi Şem'î Hakkında

Kasîde-i Nûniyye'nin bu tercümesi Şem'î mahlaslı bir şair tarafından yapılmıştır. Tercümenin son beytinde mütercim adını açıkça söylemektedir:

Ebr-i óikmetden naâilóat yaàmurun **Şemèi** döker
Óaôô-ı nefè idenler andan tÀze ter bostÀndur (63)

Şuara tezkirelerini ve konu ile ilgili diğerkaynakları taradığımızda, Şem'î mahlasını kullanan şairlerin biyografilerine dair bilgilerle karşılaşmaktayız. Ancak adı

³ Hâzâ kasîde li-şeyh Ebü'l-Feth el-Büstî rahmetullâhi 'aleyhim tercüme bi't-

Türki (vr. 1b)

anılan Şem'î mahlaslı şairlerin herhangi birinin *Kasîde-i Nuniyye'*yi Türkçeye tercüme ettiğine dair bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Şem'î mahlasını kullanan şairlerle ilgili İsmail Ünver'in (1981) ve Murat Karavelioğlu'nun (2005) verdikleri bilgiler ışığında klasik Türk edebiyatında Şem'î mahlaslı şairler şunlardır:

1. Şem'î, Kadı (öl. ?): Mesleği kadılık olan şairin nerede doğduğu ve öldüğü hakkında bilgi yoktur. Hasan Çelebi (2017) ve Şemsaddin Sâmî (1889), güçlü bir şair olmadığı konusunda benzer ifadeleri kullanmışlardır (Karavelioğlu, 2005: 37).

2. Şem'î, Bursalı (öl. ?): "Aceb hikmetdür ki Burusa'da dahı bir şem'i-furûş Şem'î mahlas şahs var idi, ol dahı şem' gibi zerd ü nizâr ve zaîf ü zâr idi. Nihâyet ol Şem'î kasîrül-kadd, bu Şem'î pâsbân mumı gibi bâlâ-dırâz; ol Şem'î şâir-i mâhir ve bu Şem'î'nün şî'rden hazzı az idi" (Âşık Paşa, 2018: 608). Prizrenli Şem'î ile çağdaş olan Bursalı Şem'î şiir konusunda pek kabliyetli değildir.

3. Şem'î Mustafa Efendi (öl. ?): Ne zaman ve nerede doğduğu kesin olarak bilinmeyen Şem'î Mustafa'nın XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı bilinmektedir. *Mesnevî, Mantıku't-tayr, Pend-i Attâr, Bostân, Gülistân, Hâfız Divânı, Bahâristân, Mahzenü'l-esrâr* ve Hızır Bey'in (öl. 1459) *Kaside-i Nûniyye'*si gibi eserlere şerhler yazmıştır (Öztürk, 2007: 57-65).

4. Şem'î Çelebi, Prizrenli (öl. 1529-30): Rumeli şairlerinden olan Şem'î, Üsküp'ün Prizren kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Mevlevî dergâhının müntesiplerinden olan Şem'î, Edirne'de bulunan Şeyh Muslihiddin Dergahı'nın bir süre postnişinliğini de yapmıştır. İstanbul'da vefat eden Şem'î'nin mezarı Şeyh Vefa Camii haziresindedir.

5. Şem'î Efendi, Reisülküttap (öl. 1615'ten sonra): Devlet ricalinden olan Şem'î Efendi, 1614 senesinde reisülküttap olmuştur. Takriben on sene devam ettirdiği bu görevinden 1624'te azledilmiştir. Doğum yeri ve tarihi hakkında malumat yoktur (Mehmed Süreyya, 1996: 5/1575).

6. Muhammed Sâlih Şem'î Efendi, Çavuş (öl. 1757): Döneminin meşhur hattatlarından olan Şem'î aynı zamanda divan katipliği görevinde de bulunmuştur. Şiirde oldukça kabiliyetli olan Şem'î genç yaşta vefat etmiştir (Karavelioğlu, 2005: 68-69).

7. Şem'î Mehmed Efendi, İstanbullu (öl. 1757): İstanbul'da doğan Şem'î Mehmed Efendi'nin doğum tarihi 1718'dir. Kethüda Yusuf Efendi dairesi mensuplarından olan Şem'î 1757 yılında vefat etmiştir (Tuman, 2001: II / 502).

8. Şem'î Efendi, Helvacı (öl. 1841): 1771-71 senesinde Konya'da dünyaya gelmiştir. Gençlik yıllarında helvacılığa heves etmiş ve daha sonra saz çalmayı öğrenerek âşıklık yolundan gitmiştir. Mürettep bir divanı vardır (İnal, 2013: 2250-51).

9. Şem'î Mehmed Efendi, Köstendilli (öl. 1855-56): Asıl adı Mehmed olan Şem'î Efendi, Köstendil'de dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. İsmail Zühdi Efend'den hat dersleri alan Şem'î Mehmed aynı zaman iyi bir hattattır. *Dîvân, Tuhfetü'l-Hattâtîn* ve *Râyâtü'n-nasr ve'l-İrşâd* Şem'î'nin bilinen eserleridir. 1855-56 senesinde vefat etmiştir (Bülbül, 2014).

10. Şem'î Mehmed Efendi, Maraşlı (öl. 1881-82): 1808 yılında Maraş'ta dünyaya gelen Şem'î'nin asıl adı Mehmed'dir. Sırasıyla İstanbul ve İzmir'de katiplik ve naiplik görevlerinde bulunan Şem'î, Anadolu ve Rumeli'nin farklı bölgelerinde kadılık

yapmıştır. Ardından Anadolu ve Rumeli kazazkerliği görevlerinde bulunmuştur. 1881-82'de İstanbul'da vefat etmiştir. *Mecmûa-i Eş'âr* ve *Esmârü't-Tevârîh* bilinen eserleridir (Alıcı, 2013).

Yukarıda biyografileri hakkında bilgi verilen Şem'î mahlaslı şairlerden Şem'î Mustafa Efendî'nin *Kasîde-i Nûniyye*'yi şerh ettiğinden bahsedilmektedir. Ancak bu eser, Ebü'l-Feth el-Büstî'nin *Nûniyye* kasidesi değildir. Bahsi geçen eser Hızır Bey (öl. 1459) tarafından kaleme alınan 105 beyit hacminde, kelâmî meselelerin anlatıldığı, *Cevâhirü'l-akâid* olarak da bilinen bir kasidedir. Tercümede de şairin hayatı hakkında belirleyici bir bilgi veya karine mevcut değildir. Bu bağlamda Büstî'nin kasidesini tercüme eden zat, yukarıda biyografileri ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz Şem'î mahlaslı şairlerden biri olabileceği gibi bunların haricinde kaynaklarda anılmayan bir başka Şem'î de olabilir.

Şem'î'nin tercümesinin bir nüshasının bulunduğu Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5427/9 numaradaki mecmuada yer alan bir manzumenin sonunda 1035/1625-26 istinsah tarihi bulunmaktadır. Bu tarihten hareketle Şem'î'nin 1035/1625-26'dan önce hayatta olduğu akla gelse de böyle bir tespiti yapmak için daha sağlam verilere ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bir manzumenin istinsah tarihinden hareketle mütercimnin hayatı hakkında yapılabilecek bir çıkarıma temkinli yaklaşılmalıdır. Mevcut bilgiler göz önünde bulundurulduğunda *Kasîde-i Nûniyye* mütercimi Şem'î'nin hayatı hakkında bilgi sahibi olmadığımızı söylemenin ötesine geçemiyoruz.

2.2. Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

2.2.1. Muhteva ve Şekil Özellikleri

Dinî ve ahlakî tavsiyeleri içeren *Kasîde-i Nûniyye*'de ilk beyitten itibaren kişinin hayra ve iyiliğe yönelmesi gerektiği salık verilir. Ardından dünya nimetlerinin geçiciliği ve tüm bu kazançların gerçekte yokluğu ifade ettiği vurgulanır. Devamında ise tavsiyeler ve ahlakî ilkeler şu şekilde sıralanır: Viran olmuş bu dünyanın mamur hâle gelmesi için çabalayan insan, harap olmak üzere olan ömrünü nasıl imar edebilir. Mal biriktirme hevesinde olan kişi, bunun sonunun hüsrân olduğunu unutmamalıdır. Dünyanın gösterişine aldanmamak gerekir. Onun aydınlığı karanlık, vuslatı ise ayrılıktır. İnsanlara karşı iyi ve cömert olmak bir erdemdir. İnsan kendisine yapılan iyiliğin kölesidir. Çürümeye mahkûm olan bir bedene yapılacak hizmetten kazanç umulmamalıdır. Asıl kazanç ruhun tekamülü neticesinde elde edilir. Biri kötülük yaptığında onu bağışlamayı bilmek lazımdır. Faziletli insanların en önemli vasfı, ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleridir. İslam dinine sınıksız sarılmak elzemdir çünkü yegâne sığınak hak dindir. Allah, takva sahiplerinin her daim yardımcısıdır. Allah'tan gayrısından medet umanın sonu acizlik çukurudur. Hayırlı işlere mâni olanın dostu olmaz. İnsanlarla iyi geçinen kimseler, beladan uzak olup mutlu bir şekilde yaşarlar. Akılla hareket eden kimse hırsına yenik düşmez. Cehaletle heveslerinin peşinden koşanın sonu perişanlıktır. İnsanlarla çok fazla hemhâl olan kimse, bir zaman sonra onların düşmanlığına ve zulmüne maruz kalabilir. Kötülük eken, pişmanlık biçer; çünkü ekilen her şeyin bir hasat dönemi vardır. Güler yüzlü, tatlı dilli olmak iyi insanın şanıdır. Yumuşak huylu olmak, dostlarını kınamak ve dünya nimetlerine aldanıp kibir batağına düşmemek lazımdır. İyilik yapmak için gayret etmeli zira her zaman iyilik yapma imkânı bulunmayabilir. Düşman güler yüzle karşılanmalıdır. Hayır işte geri

durup tembellik yapan kimse asla mutlu olamaz. Akıldan ve takvadan nasip almamış kimse, sureten insan olsa da gerçek manada insan değildir. Sır tutmayı bilmeyene sır vermek, kurda koyun sürüsünü emanet gibidir. Akıl ve tecrübe sahibi aynı zamanda zeki insanlarla meşveret yapılmalıdır. Her şeyin bir ölçüsü, sınırı olduğu gibi her işin tayin edilmiş bir vakti vardır. Kanaat edenler hayatından hep memnun olurlar ancak hırslı kimseler daima huzursuzdur. Takva ve hikmet aynı memeden beslenen iki süt kardeşidir. Zenginlik ve azgınlık ise aynı beldede yaşayan iki kişidir. İnsan gaflet uykusunda olsa da onu yaratan her daim uyanıktır. Acı bir yiyecekte lezzet alınmadığı gibi zalime de yaptığı zulüm keyif vermez. Ne mutlu ilim ve amel sahibi kimselere; su olmadan suya kanarlar. Mutluluk sonsuza kadar devam etmez. Şimdi neşeli olan yarın mutsuz olabilir. Gençliğine güvenip de gururlanmamalı; ölüm gençlikte de gelebilir. Allah, iman ve ihlas sahibi herkesin günahını affeder. Tüm bu söylenenler oldukça değerlidir. Bu tavsiyeler, muhatap olan herkes için faydalıdır.

Büstî'nin kasidesi ile Şem'î'nin tercümesi içerik bakımından paralellik göstermektedir. Şem'î, beyitleri kelime kelime tercüme etmekten ziyade manayı zihin süzgecinden geçirerek şairlik kabiliyeti nispetinde yeniden sözcüklere aktarmıştır. Şem'î'nin manzum tercümesi, bir nevi anlam aktarımıdır. Bununla birlikte kaynak metinde yer alan birçok kelimeyi de aynen tercüme metne almıştır (noksân, mahz, ribh, sebât, vicdân, harâb, harîs, zînet, ahzân, hicrân, emsâl, mercân, hüsrân, mi'vân...). Aşağıda verilen beyitler, bahsedilen duruma örnek teşkil etmektedir.

زيادة المر في دنياه نقصان

و ربحه غير محض الخير خسران

Emr-i dünyâda ziyâde kişiyeye nouâAndur
Öayr-ı maözuñ aayrı her ribhi ki var öüsrAndur (1)

Yukarıda Arapça olarak verilen metin *Kasîde-i Nûniyye'* nin ilk beytidir. Devamında ise Şem'î'nin tercümesi yer almaktadır. Tercüme beyitte kalın (**bold**) olarak yazılan kelimeler kaynak metinde geçen sözcüklerdir. Tercüme beyitte yer alan on iki sözcüğün dokuz tanesi (emr, dünyâ, ziyâde, noksân, hayr, mahz, gayr, ribh, hüsrân) kaynak metne ait kelimelerdir. Bu sözcüklerin tamamı da Arapça menşelidir. Arapça bir metni Türkçeye tercüme ederken kaynak metnin kelime kadrosunun neredeyse tamamına tercüme metinde yer vermek, mütercim'in tasarrufudur. Bu tür bir tercihin çeşitli sebepleri olabilir. Öncelikle akla gelen, kaynak metindeki bazı kelimelerin hedef dilde karşılıklarının bulunamamasıdır. Mütercim kaynak metnin kelime kadrosunu koruduğu sürece hem vezinde oluşabilecek muhtemel aksaklıkların önüne geçmiş olacak; hem de anlamın savruk bir hâle gelmesinin önünü almış olacaktır. Bununla birlikte yukarıda sıralanan kelimelerden *rihb* ve *mahz* kelimelerinin haricindeki diğer sözcükler, bu tür metinlere muhatap olan ortalama bir okurun anlayabileceği ve dilimize, kültürümüze büyük ölçüde yerleşmiş kelimelerdir. Dolayısıyla mütercim, bu sözcüklere Türkçe karşılık verme ihtiyacı duymamış olabilir. Tercüme boyunca muhtelif beyitlerde bu tür tasarrufları görmek mümkündür.

من سالم الناس يسلم من عوائلهم

و عاش و هو قرير العين جذلان

Ol ki her kişiyeye öoş oldı belAdan dūr olup
ëlyş u nüşî çeşm-i rüşen birle öoş şAdAndur (17)

Yukarıda verilen örnek beyitte, kafiye kelimesi de dahil olmak üzere kaynak metnin kelime kadrosundan hiçbir sözcük tercüme metne alınmamıştır.

Anlam yönünden kaynak metne olabildiğince sadık kalmaya çalışan mütercim, vezin konusunda kaynak metinde kullanılan aruz kalıbından farklı bir kalıp tercih etmiştir. Kaynak metnin kalıbı *mefâ'ilün fâ'ilün müstef'ilün fe'ilün* iken tercüme metinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Şem'î'nin metni aruza tatbik etme konusunda başarılı olduğu söylenebilir. Metinde bazı aruz kusurları (vasl, imâle, zihaf) görülse de bunlar, metnin ahengine halel getirecek düzeyde değildir.

Kaynak metinle farklı vezin kalıbını tercih eden Şem'î, kafiye konusunda kaynak metni takip etmiştir. 61 beyitlik tercümenin 21 beytinde (3, 6, 12, 13, 15, 17, 18, 26, 27, 31, 33, 36, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 50, 53, 54. beyitler) kaynak metnin kafiye kelimesi kullanılmamış; kalan 40 beyitte ise kaynak metnin kafiye kelimesi aynen tekrarlanmıştır. Kaynak metnin kafiye sözcüklerinin tercümede aynen yer alması, beyitlerin anlaşılmasını biraz zor hâle getirmiştir. “iôsân, düsrân, insân, àufrân mièvân, diölân, fettân, dizyân, èudvân, òavvân, bürhân, ibbân, àuèbân, èunvân, imkân, mezdân, àavvân, keslân, aèvân, àaóbân, elvân, Saèdân, mizân, àazbân, üuâyân, evûân, yaúzân, reyyân, ôamân, şübbân, imèân, şeyûân, imân, cübrân, tibyân, Óassân” kelimeleri, kaynak metnin ve tercümenin ortak kafiye kelimeleridir. Her iki metinde de kafiye “ân - ان ” şeklindedir. Kaynak metinde redif kullanılmazken tercüme metinde “-dur - در ” redif olarak kullanılmıştır.

2.2.1. Nüsha Bilgileri

Şem'î tarafından kaleme alınan tercümenin tespit edilebilen iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalarda ilki Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Arabî 2154 numarada kayıtlıdır. 1^b-6^b varakları arasında yer alan eserin yazılış tarihine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Nüshanın zahriyesinde “Ebü'l-Feth el-Büstî'nin Kasîde ve Tercümesi” başlığı yer almaktadır. Tercüme metnin hattından farklı bir yazı ile yazılan başlığın sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

Tercümede önce kaynak metin Arapça olarak verilmiş devamında ise o beytin Türkçe manzum tercümesi yapılmıştır. Çeviri Yazılı Metin bölümünde “A” kısaltması ile gösterdiğimiz bu nüsha, toplamda 62 beyittir. Nüshanın kim tarafından, nerede istinsah edildiğine dair bir bilgi yoktur.

Eserin bir diğer nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5427/9 numarada yer alan mecmuanın 24^a-26^b varakları arasındadır. Tercümenin başında, sonradan ilave edildiği anlaşılan “Kasîdetü'l-Büstî” başlığı yer almaktadır. Tercümenin bulunduğu nüshadaki diğer bir manzumenin sonunda 1035/1625-26 tarihi yer almaktadır. Bu da nüshanın 17. yüzyılın ilk yarısında istinsah edildiğini göstermektedir. Metin neşrinde “F” kısaltması ile gösterdiğimiz bu nüsha 62 beyitten müteşekkildir. Tercümede önce kaynak metin kırmızı mürekkeple yazılmış, sonrasında ise beytin Türkçe çevirisine yer verilmiştir.

Çeviri Yazılı Metin

[A1^b] [F24^a]

Bi'smillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

زيادة المر في دنياه نقصان
و ربحه غير محض الخير خسران

1. Emr-i dünyāda⁴ ziyāde kişiyē noḳşāndur⁵
Ḥayr-ı maḥzuñ ğayrı her ribhi⁶ ki var ḥüsrāndur

كل و جدان حظ لا ثبات له
فان معناه في التحقيق فقدان

2. Cümle-i vicdān ḥazẓ-ı dehre yoḳdur çün sebāt
Lā-cerem ma' nāda vicdānı anuñ fiḳdāndur⁷

يا عامر الخراب الدهر مجتهدا
بالله هل لخراب العمر عمران

3. Ey ḥarāb dehr ta'mīrine bezl-i ceḥd iden
Bu ḥarābī 'ömr içün mi 'ālem ābādandur

و يا حريصا علي الاموال تجمعها
انسيت ان سرور المال اخران

4. Ey ḥarīş ü şād olan dīnār ü dirhem cem'ine
Şādi-i māluñ unutduñ mı şoñı aḥzāndur

دع الفواد عن الدنيا و زينتها
فصفوها كدر و الوصل هجران

5. Göñli dünyādan ayır zīnetinden ol berī
Rûşeni anuñ çü tīre vuşlatı hicrāndur

[A2^a]

وازع سمعك امثالا افضلها

⁴ Emr-i dünyāda: Emr-i dīnīde A.

⁵ noḳşāndur: noḳşān ider A.

⁶ ribhi: aşşı F.

⁷ fiḳdāndur: fiḳdān ider F.

Şem'î'nin Manzum Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

كما يفصل ياقوت و مرجان

6. Tüt kulağũnda bu emşâli ki tafşîl iderem
Nazm-ı hikmet lü'lü [vü] mercândan yezdândur

احسن الي الناس تست غيد قلوبهم

فطال ما استعيد الانسان احسان

7. Halkũn ihsân u kerem birle qulûbın qıl 'abîd
Bu muqarrerdür ki insân bende-i ihsândur

يا خادم الجسم كم تسعي لخدمته

اتطلب الريح في ما فيه خسران

8. Ey bu cismũn hâdimi sa'yũn nice bu hıdmete
Aşşı mı⁸ umarsın ol işden ki zî-hüsrandur

اقبل علي النفس و استكمل فضائله

افانتب بالنفس لا بالجسم انسان

9. Rûhuñi iqbâle irgür virme zînetde kemâl
Kim özüñ cismile şanma rûhla insândur

و انساء مسي فليكن لك في

عروض زلته صفح و غفران

10. Qıl musi'uña mükâfâtında gufrân u kerem
Merd-i âzâduñ mükâfâtı belî gufrândur

و كن علي الدهر معاوننا لذي امل

يرجو انداك فان الحر معاون

11. Yâri qıl aña ki fazluña senũn tutar ümîd
'âdeti ahrârũn ehl-i hâcete mi'vândur

[A2^b]

و اشدد يديك بحبل الله معتصما

فانه الركن ان خانتك اركان

[F24^b]

⁸ Aşşı mı: Aşşı F.

12. Yapışup haq dīne kıl haql-i metīne i‘ tişām
Kim bu rüknüñ mā‘ adası hāyin-i ĩmāndur

و من يتق الله بحمد في عواقبه
و يكفيه شر من عزو و من هانوان

13. Her kim müttakı‘ anuñ soñı maħmūd olup
Kamu ħāl içre mu‘ ĩn ü nāşırı Yezdān’ dur⁹

من استعان بغير الله في طلب
فان ناصره عجز و خذلان

14. Her ki Ħaqq’uñ ğayrın¹⁰ idinse mu‘ āvin rāstı
Kuvveti ‘ acz ü mezellet nuşreti ħizlāndur

من كان للخير منا عافليس له
علي الحقيقة اخوان و اخدان

15. Buĥl idüp mennā‘ -ı ħayr olana olmaz kimse yār
Olsa daĥı bī-ħaqqıĥat yār bā-yārāndur

جا د بالمال مال الناس قاطية
اليه و المال للانسان قتان

16. Her ki mālın bezl ide meyl ider añā cümle nās
Ki daĥı¹¹ ya māl-i dehr-āyīn ulu fettāndur

من سالم الناس يسلم من عوائلهم
و عاش و هوقر ير العين جذلان

17. Ol ki her kişiyile ĥoş oldı belādan dūr olup
‘ Iyş u nüşı çeşm-i rüşen birle ĥoş şādāndur

[A3^a]

من كان للعقل سلطان عليه غدا
و ما علي نفسه للحرص سلطان

18. Her kimüñ sulţānı ‘ aql oldı hevādan oldı dūr
Ħırş-ı nefsi üzere mağlûb u bī-fermāndur

⁹ Yezdān’ dur: Yezdān ider A.

¹⁰ ğayrın: ğayrıdan F.

¹¹ daĥı: âdemise A.

من مد طرفا لفرط الجهل نحو هوي
اغضي علي الحق يرما و هو خزيان

19. Farṭ-ı cehlinden hevāsı cānibin mer'î ṭutan
Ḥaḳḳa göz açmaz başı aşağı vü ḥizyāndur

من عاشر الناس لاقى منهم نصبا
لان سوسهم بغي و عدوان

20. Ḥalka her kim iḥtilāṭ eyleye ālāmın çeker
Çünki ḥuy-ı ṭab' -ı 'ādem ḫulmle 'udvāndur

و من يفتش عن الاخوان بقلهم
فجل اخوان هذا العصر خوان

21. Buğz ider iḥvāna āḥvālin tefahḥuş ḳaşd iden
Kim bu 'aşruñ cell-i iḥvānı daḥı ḥavvāndur

من انتشا رصروف الدهر قام له
علي حقيقة طبع الدهر برهان

22. Her kim ider rûzgāruñ gerdişiyle meşveret
Künhi üzre ṭab' -ı dehr anuñ içün bürhāndur

من يزرع الشر يحصد في عواقبه
ندامة ولحصد الزرع ابان

23. Her ki toḥm-ı şer eke şoñra nedāmet biçiser
Yitişür her çiz ekilen biçeni ibbāndur

[A3^b]

من استنام الي الاشرار نام وفي
قميصه منهم صل و ثعبان

24. Ehl-i şirk[üñ] ḍarrı¹² aşḫābına gāfilken irer
Kendü gûyā nāyim ü ṭoni ṭolı su' bāndur

[F25^a]

¹² ḍarrı: - F.

كن رتيق البشران الحر همته
صحيفة و عليها البشر عنوان

25. Tāze-rûy u hoş-dil ki¹³ āzāde merdūñ himmeti
Bir şahîfedür ki aña rûy-güşâ ‘unvāndur

و رافق الرفق في كل الامور فلم
يند م رفيق و لا يذمه انسان

26. Hem-reh it rıfķı her işde her kişiyeye ol refîķ
Nedm ü zemm itme refîķüñi ki iş tāvāndur

و لا يغرتك حظ جره خرق
فالخرق هدم و رفق المر بنیان

27. Ğurre olma devlete tā rıfķ ola saña refîķ
Çün her iş kibrile vîrān rıfķıla ‘umrāndur

احسن اذا كان امكان و مقدره
فلن يد و مر علي الاحسان امكان

28. Ķudret ü imkān ola iħsāna çün ceħd ile ķıl
Şanma iħsān itmege her dem dem-i imkāndur

فالروض يزدان بالانوار فاغمة
فالحر بالعدل و الاحسان مزدان

29. Gerçi reyħan u çemenle ũonanur bāğ u riyāz
Fazl u iħsān u kerem ārāyiş-i mezdāndur

[A4^a]

ض حر وجهك لاتهتك غلالته
فكل حر لحر الوجه صوان

30. Dökme yüzüñ şuyını çāk itme ‘iffet perdesin
Kim mezelletden özin āzādeler şavvāndur

فان لقيت عدوا فالقه ابداء
والوجه بالبشر و الاشراف غضان

31. Düşmeni gördükde ol beşşāş itme inķıbāz

¹³ ki: ol ki A.

Şem'î'nin Manzum Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

Ehl-i dil a' dâsıyıla tâze-rû ħandândur

دع التكاسل في الخيرات تطلبها
فليس يسعد بالخيرات كسلان

32. Tembel ü kâhilligi ħo ħayr iş içre cehd kııl
Nîk-baĥt olmaz o kim ħayr işde zî-keslândur

لا ظل للمر يغري من نهي و تقي
و ان اظلمته اوراق و افنان

33. Merd-i bî-taĥvâ ü bî-'aĥl âdem olmaz ma' nâda
Şûretâ gerçi ki şekli ħilye-i insândur

الناس اعوان م ن والته دولته
وهم عليه اذا عادته اعوان

34. Aña kim iĥbâl ide devlet olur yâr u mu' in
Çünki idbâr ide ħamu düşmen ü a' vândur

سحبان من غير مال باقل حصر
و باقل في ثراء المال سحبان

35. Mâlsız Şaĥbân¹⁴ ħamu maĥfelde Bâkıl'dur¹⁵ be-nâm
Mâlla Bâkıl hemîşe adıla Şaĥbân'dur

[A4^b]

لا تودع السر و شاء به مذلا
فما رعي غنما في الدو سرحان

36. Râzuñı keşf itme ħammâze kim sırruñ fâş ider
Zâyi' olur ol ħoyun kim ħurt aña çûbândur

[F25^b]

لا تحسب الناس طبعاً و احدا فلهم
غرايز لست تحصيهن الوان

¹⁴ Sahbân: Vâil kabilesindedir. Güzel konuşması ile meşhurdur (Çöğenli, 1999: 125).

¹⁵ Bâkıl: İyâd kabilesine mensup aĥmak bir adamdır. On akçeye aldığı ceylanı eve götürdüğü esnada birisi bu ceylanı ne kadara aldın diye sorar. On bir akçeye aldım demek ister fakat bunu bir türlü beceremez. İşaretlerle anlatmayı dener. Ellerini açarak on sayısını gösterir ve bir sayısını da diliyle işaret etmek için ağzını açar. O esnada ceylan elinden kaçıverir (Çöğenli, 1999: 125).

37. Nāsı bir ṭab^ᶜ üzre şanma k'ola maḥrem sırruña
Belki anlarda ṭabāyi^ᶜ bī^{-ᶜ} aded elvāndur

ما كل ماء كصداء لو ارده
نعم و لا كل نبت فهو سعدان

38. Her şu ṭatlu olmaya mā-i rekiyye gibi hem
Şanma her mer^ᶜāyi nāfi^ᶜ nitekim Sa^ᶜdān'dur¹⁶

لا تخدش بمطل وجه عارفة
فالير يخدشه مطل و لپان

39. Ṭırmama izfār-ı minkelle ᶜaṭāyānuñ yüzün
Kim az uman ezelden kādiḥ-i iḥsāndur

لا تستشر غير ندب خازم يقظ
قد استوي فيه اسرار و اعلان

40. Zī-ḥazer zī-tecrübe zī^{-ᶜ}aklıla ḳıl meşveret
Ġayrısından ḳıl ḥazer kim hātik-i ketmāndur

فلندا بير فرسان اذا ركضوا
فيها ابروا كما للحرب فرسان

41. Var tedābire muṭāyā nitekim fursān-ı ḥarb
Diseler rāh-ı murāda ġālib-i meydāndur

[A5^a]

و للامور مواقيت مقدره
و كل امر له حد ميزان

42. Çün her emr için muḳadderdür mevāḳit-i ḥuşûl
Hem ḳamu eşyā ki var bir ḥadd ü ber-mizāndur

عجلا ف ي الامر تطلبه
فليس يحمد قبل النضج بحران

43. Pes acûl olma ṭalebde k'irmeye emre fesād
Olsa ḳable'n-naẓc buhrān it ejmāndur¹⁷

¹⁶ Sa'dān: Özellikle develerin sevdiği bir ot cinsidir.

¹⁷ Mısraın vezni aksamaktadır.

كفي من العيش ما قدسد من عون

فضيه للحر قنيان و غنيان

44. Mâldan adr-i müzîl ihtiyâc olma yeter
K'ol adar çođundan anuñ ma'nen [bu] merdândur

و ذو القناعة راض من معيشة

و صاحب الحرص ان اثرى فغضبنا

45. Zü'l-anâ'at râzıdur adr-i me'âşîye velîk
Ehl-i hırş arturdığınca mâlını ğazbândur

حسب الفتى عقله خلا يعاشره

اذا تحاماه اخوان و خلان

46. Ehl-i dil cennetden i' râz itseler ihvân zûr
Hullet-i 'aqlı yeter k'ol erceđ-i ihvândur

هما رضيعا لبان حكمة و تقى

و ساكنا وطن مال و طغيان

47. Hikmet ü tavâ râzi'âtdı der çün tev-emân
Mâlla hem bir mađalde bulunan tuđyândur

[A5^b]

اذا نبا بكريم موطن فله

وراء في بسط الارض اوطان

48. Olsa nâ-ehl içre bî-'izzet maarrında kerîm¹⁸
Anı¹⁹ terk itsün ki 'arzu'l-lâh aña evtândur

[F26^a]

يا ظالما فرحا بالعز ساعدة

ان كنت في سنة فالدهر يقظان

49. Ey zâlûm-ı ğayr-ı nâdim zulme 'izzetle mu'în
Nevm-i ğafletdeyse nefsiñ şâni'üñ yazândur

¹⁸ Olsa nâ-ehl içre bî-'izzet ola olsa nâ-ehl içre F.

¹⁹ Anı: -F.

ما استمرا الظلم لو انصفت اكله

و هل يلذ مذاق المرء خطبان

50. Ākil-i zūlmūñ sinirmez zūlmını inşāfa gel
Bula mı lezzet dimāğ andan ki ḥaṅṭal-şāndur

يا ايها العالم المرضي سيرته

ايشر فانت بغير الماء ريان

51. Ey ūlū'l-‘ilm ü ‘amel şād ol ki ḥāşıldur murād
Mā-i ‘ayn²⁰ māsivāsuz çün özün reyāndur

الجهل لو اصبتحت في لجاج

فانت ما بينها لا شك ظمان

52. Ey aḥū'l-cehl aḡla nefsi mübtelāñçün ki ol
Yem ü baḥr içreyse daḡı şek degül zāmāndur

لا تحسبن سرورا دايم ايدا

من سره زمن ساء ازمان

53. Ey server-i ehl-i sūrūr deḡri dāyim şanma kim
Bir zamān mesrūr olan ezmānla pejmāndur

[A6^a]

يا رافلا في الشباب الوحف منتئا

من كاسه هل اصاب الرشده نشوان

54. Ey şarāb-ı ḥüsne maḡrūr kāsī birle mest
Bula mı maṭlūba münhic merd kim sekrāndur

لا تغتر بشباب رايق خضل

فكم تقدم قبل الشيب شبان

55. Nev-civān u tāze-rûy oldıḡına ḡılma ḡurūr
Kim ḡocalmadın nicesi fevt olur şübbāndur

و يا اخا الشيب لو ناصحت نفسك لم

تكن لمثلک في الاسراف امعان

56. Ey aḥū'ş-şeyb eyle nefsiñe naşīḡat kim senūñ

²⁰ Mā-i ‘ayn: mā-i ‘avn F.

Şem'î'nin Manzum Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

Ömrün israfı ide mişlün hâric-i im'ândur

هب الشيببة تبلي عنر صاحبها
ما عنرا شيب يستهويه شيطان

57. Eyle zann it kim hevâyiçün yigitlik 'özr ola
Pîr olanuñ 'özrine kim t̄abi'-i şeytândur

كل الذنوب فان الله يغفرها
ان شيع المرء اخلاص و ايمان

58. Her günâhı 'afv ider Allâh eger cürm ehlinün
Der-peyince seyr iden ihlâşile imândur

فكل كسر فان الدين يجبره
و ما لكسر قنائة الدين جبران

59. Her şınuç hâbl-i metin dînile olur derest
Lîk kesr-i rumh-ı dîn elbette bî-cübrândur

[A6^b]

خذها سوائر امثال مهذبة
فيها لمن ينبغي التبيان بتبيان

60. Hoş tenâvül kıl bu emşâl-i muḥallâtı kamu
Kim bular her t̄alib-i t̄ibyānçün t̄ibyāndur

[F26^b]

ما ضر حسانها و الطبع صائغها
ان لم يضعها قريع الشعر حسان

61. Nâzımına zarrı nâ-çün t̄ab' olupdur şâyîği
N'ola nazm itmezse mîri şî'ri kim Ḥassân'dur

62. Ebr-i hikmetden naşîḥat yağmurın Şem'î döker
Ḥazz-ı nef' idenler andan t̄aze ter bostândur

Sonuç

Afganistan'ın Büst şehrinde dünyaya gelen ve şehre nispetle literatürde Büstî adıyla bilinen Ebü'l-Feth el-Büstî (öl. 400/1010) *Unvânü'l-Hikem*, *Unvânü'l-Hilm*, *Nûniyye* gibi isimlerle de anılan *Kasîde-i Nûniyye* adlı eseri ile İslam coğrafyasında tanınan bir isim hâline gelmiştir. Büstî'nin eseri dinin emirlerine uymak, hoşgörü, nezaket, cömertlik, adalet, sevgi, şefkat ve kibarlık gibi insanî erdemleri ve evrensel ilkeleri konu edinmektedir. İslam coğrafyasında büyük bir beğeni kazanan bu kaside, Osmanlı coğrafyasında da rağbet görmüştür. Bu beğenin neticesinde kasidenin Türkçe şerhleri ve tercüme kaleme alınmıştır.

Kasîde-i Nûniyye, Abdullâh Kâdî ed-Divriği (öl. 1446' dan sonra) ve Diyarbakırlı Said Paşa (öl. 1891) gibi isimler tarafından Türkçeye manzum olarak tercüme edilmiştir. *Kasîde-i Nûniyye*'nin Türkçe tercümelelerinden bir tanesi de Şem'î'ye aittir. Büstî'nin kasidesini nazmen Türkçeye aktaran Şem'î'nin biyografisi hakkında bilgi edinilememiştir. Ne zaman ve nerede yazıldığına dair de herhangi bir tespit bulunulamayan tercümenin şimdilik bilinen iki nüshası (Millet Kütüphanesi Ali Emîri Arabî 2154 ve Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5427/9) mevcuttur. Bu nüshalardan hareketle oluşturulan transkripsiyonlu metnin toplam beyit sayısı 62'dir.

Şem'î'nin tercümesinde insanın bu dünyada hayır işlere ve iyilik yapmaya yönelmesi doğrultusunda dinî ve ahlakî tavsiyelere temas edilmiştir. Dünyanın geçiciliği, cömertlik, kanaat, güler yüzlülük, sevgi, şefkat ve takva sahibi olmak gibi birçok insanî ve dinî ilkelere vurgu yapılmıştır. Erdem sahibi bir insanda olması gereken meziyetler, kasidenin bütününde beyitler boyunca tekrar edilmiştir.

Tercümede kaynak metinden farklı bir aruz kalıbını (*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*) tercih eden Şem'î'nin aruz konusunda başarılı olduğu söylenebilir. Kafiye olarak ise kaynak metni takip ederek aynı kafiye harflerini tercih etmiş ve ilaveten redif kullanmıştır.

Manzum bir metnin hedef dile nazmen tercüme edilmesi, kendi içerisinde birtakım zorlukları barındırır. Şem'î'nin de bazı beyitleri tercüme ederken zorlandığı belirgin bir biçimde görülmektedir. Kimi beyitlerin tercümesinde kaynak metnin kelime kadrosunun tercüme metinde aynen tekrar edilmesi, tercümenin niteliğine gölge düşürmektedir. Ancak metnin tamamı göz önünde bulundurulduğunda mütercimnin dile hâkim ve tercümede başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Şem'î'nin manzum tercümesinin ele alındığı bu çalışma ile mevcut *Kasîde-i Nûniyye* tercümeleleri halkasına bir yenisi ilave edilmiştir.

Kaynakça

- Alıcı, L. (2013). Şem'î, Mehmed Efendi. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi> [E. T. 02. 12. 2023]
- Âşık Paşa. (2018). *Meşâirü's-su'arâ*. (haz. Filiz Kılıç). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> [E.T. 03. 12. 2023]
- Atalay, M. (2005). Ebü'l-Feth el-Büstî'nin *Kasîde-i Nûniyye*'sinin Diyarbakırlı Saîd Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzum Tercümesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Şinasi Tekin Özel Sayısı*, s. 145-154.
- Bülbül, Tuncay (2014). Şem'î, Mehmed Efendi. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi-mdiki> [E. T. 02. 12. 2023]

Şem'î'nin Manzum Kasîde-i Nûniyye Tercümesi

- Çöğenli, S. (1999). Ebü'l-Feth el-Büstî ve Unvânü'l-hikem Tercümesi, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2, s. 121-131.
- Çöğenli, S. (2014). Hızır Bey'in (öl. 863/1459) el_Kasîdetü'n-Nûniyye İsimli Manzum Risalesi ve Türkçeye Çevirisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, 269-284.
- Dikici, R. (1999). Türk Şair el-Büstî'nin Kasîde-i Nûniyyesi'nde Verdiği Mesaj. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 5, s. 69-71.
- Elmalı, H. (2020). Büstî, Ebü'l-Feth. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. Ek-1, İstanbul: TDV Yayınları, s. 226-228.
- İnal, İ. E. M. K. (2013). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-şuarâ)*. (haz. Ayşegül Celepoğlu). C. 5, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karavelioğlu, M. A. (2004). Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 32, s. 65-80.
- Karavelioğlu, M. A. (2005). *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'î'nin Dîvân'ının Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kâtip Çelebi (1971). *Keşfü'z-zünûn*. (haz. Yaltkaya Ş. - Bilge R.) Ankara: MEB Yayınevi.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. (2017). *Tezkiretü'ş-şuarâ*. (haz. Aysun Sungurhan). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> [E. T. 03.12.2023]
- Kutlu, S. (2002). Kerrâmiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 25, İstanbul: TDV Yayınları, s. 294-296.
- Lütfioğlu, A. Ö. (2010). Ebü'l-feth el-Büstî ve Unvânü'l-Hikem Tercümesi. *İslami Edebiyat*, S. 51, s. 57-63.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*. (haz. Nuri Akbayar). C. 5, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Muallim Feyzi (1909). Ebü'l-Feth Büstî Diyor ki. *Sebülürreşad (Sırât-ı Müstakîm)*. C. 2, S. 30, s. 56.
- Öztürk, Ş. (2007). *Şem'î'nin (15-16. yy) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Şemsettin Sâmî (1889). *Kâmûsü'l-a'lâm*, C. 1, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*. (haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı). C. II, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Ünver, İ. (1981). *Şem'î*. Türk Ansiklopedisi, Ankara: MEB Yayınları.
- Yaşar, Ö. (2020). Abdullâh el-Kâdî ed-Divriğî'nin Kasîdetü'n-Nûniyye Tercümesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, s. 417-434.
- Yazıcıoğlu, M. S. (2001). El-Kasîdetü'n-Nûniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 24, İstanbul: TDV Yayınları, s. 571-72.